

Date despre creșterea animalelor și vînătoarea la geto-dacii de la Radovanu. Studiu arheozoologic

M. ȘT. UDRESCU

Studiul resturilor osoase recoltate cu ocazia săpăturilor arheologice poate permite, de regulă, obținerea de informații despre ceea ce mincau locuitorii așezării cercetate, adică asupra unui aspect al economiei alimentare. Eșantioanele mai voluminoase prilejuiesc observații mai ample, care includ pe lângă aspectele economice și probleme de biologie animală și de ecologie. Aceste surse potențiale de date nu sînt totdeauna valorificate integral datorită faptului că numai arareori materialele biologice sînt adunate cu aceeași conștiinciozitate ca cele ceramice de exemplu. În consecință, rezultatele studiilor de arheozoologie sînt cele mai adesea limitate și se referă la speciile utilizate ca hrană în economia așezărilor.

Materialul osteologic care face obiectul studiului de față ne-a parvenit prin amabilitatea arheologului Done Șerbănescu, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre. El provine din așezarea geto-dacă (secolele III—I î.e.n.) de la Radovanu. Este vorba de un eșantion de peste 4 000 de fragmente osoase identificate și care provin în marea majoritate de la mamifere (tabelul nr. 1).

Bos taurus. Bovinele au reprezentat o componentă de bază în alimentația comunității de la Radovanu. Din numărul minim de indivizi apreciați, 2/5 au fost sacrificați pînă la vîrsta de 2 ani, fapt care ilustrează utilizarea bovinelor pentru hrană, dar și preocuparea de a asigura menținerea și chiar lărgirea efectivelor de animale existente. Castrarea masculilor nu era o practică curentă în comunitatea cercetată. În legătură cu această observație făcută în unele așezări geto-dace, S. Haimovici se întreba: „În lipsa unui număr apreciabil de castrați se utilizau femelele pentru transportul poverilor și pentru muncile agricole, sau utilizau caii pentru aceste activități?”¹. Prima presupunere pare mai plauzibilă pentru așezarea de la Radovanu și chiar pentru cele cîteva așezări geto-dace de la sud de Carpați studiate de noi; proporția relativ redusă de animale castrate, corelată și cu un număr proporțional mai mic de resturi de cai, sugerează utilizarea în mai mare măsură a femelelor pentru muncile agricole.

Din punct de vedere dimensional nu se observă deosebiri semnificative față de materialele provenite din alte așezări geto-dace de la sud de Carpați (tabelul nr. 2). Talia medie (coef. Talkin) se încadrează între valorile obținute în așezarea de la Zimnicea și cea de la Cîrlomănești², fiind asemănătoare cu aceea obținută la Mărgăritești³ și la Piscul Crăsani⁴ (tabelul nr. 5).

Ovicaprine. În materialul avut pentru studiu au fost înregistrate atît oile cit și caprele, primele fiind mai bine reprezentate. Estimarea vîrstelor a permis constatarea că dacă sacrificarea animalelor nu se făcea în primul lor an de viață, ele erau păstrate mai mulți ani probabil pentru valorificarea produselor acestora precum și pentru reproducerea și lărgirea efectivelor.

¹ S. Haimovici, în *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere*, Budapesta, 1971, p. 257–262; idem, *AUI*, 17, 1971, 1, p. 169–185.

² M. Șt. Udrescu, *SGIVA*, 28, 1977, 3, p. 365–374.

³ D. Nicolaescu-Plopșor, Wanda Wolsky, M. Șt. Udrescu, *Cîteva probleme mai deosebite pe marginea cercetărilor de*

antropologie istorică de la Mărgăritești, jud. Olt, comunicare la Colocviul „Istoria și cultura geto-dacilor”, Institutul de arheologie, București, 2–4 decembrie 1975.

⁴ M. Șt. Udrescu, *Creșterea animalelor și vînătoarea la geto-dacii de la Piscul Crăsani. Studiu arheozoologic*, comunicare la a VII-a ediție a Sesiunii Muzeului județean Ialomița, 29–30 XI 1980.

Tabel 1

Repartiția pe specii a fragmentelor identificate

	Număr fragmente		Total fragmente	%	N.M.I.
	Complexe inchise	Nivel de locuire			
<i>Bos taurus</i>	338	1.163	1.501	38,3	55
<i>Ovis-Capra</i>	276	610	886	22,6	61
<i>Sus domesticus</i>	272	795	1.067	27,3	115
<i>Equus caballus</i>	27	182	209	5,3	9
<i>Canis familiaris</i>	9	39	48	1,2	8
<i>Cervus elaphus</i>	6	62	68	1,7	5
<i>Sus scrofa ferus</i>	8	75	83	2,1	8
<i>Lepus europaeus</i>	3	16	19	0,5	4
<i>Castor fiber</i>	1	17	18	0,5	3
<i>Capreolus capreolus</i>	—	7	7	0,2	2
<i>Vulpes vulpes</i>	—	7	7	0,2	2
<i>Ursus arctos</i>	—	1	1	0,1	1
<i>Canis lupus</i>	1	1	2	—	1
<i>Aves</i>	20	64	84	—	—
<i>Pisces</i>	20	8	28	—	—
TOTAL MAMIFERE	941	2.975	3.916	100,0	277
TOTAL FRAGMENTE	981	3.047	4.028	—	—

Tabel 2

Variabilitatea și media dimensiunilor la *Bos taurus*

	Nr.	Variabilitate	Media		Nr.	Variabilitate	Media
<i>Mandibulă</i>				<i>Tibie</i>			
— M_1 — M_3	6	77,5 — 89	83,8	— lat. dist.	26	53 — 70	58,9
— LM_3	16	33,5 — 40	35,7	<i>Astragal</i>			
<i>Humerus</i>				— lung. max.	20	56,5 — 72	62,3
— lat. dist.	14	68 — 88,5	76,7	<i>Calcaneu</i>			
— lat. troch.	14	60,5 — 76,5	68,4	— lung. max.	14	115 — 147	131,4
<i>Radius</i>				<i>Metatars</i>			
— lungime	3	(257) — (281)	265,0	— lungime	13	203 — 222	213,9
— lat. prox.	15	61 — 89	76,1	— lat. prox.	21	40 — 50,5	43,8
— lat. supraf.							
art.	16	60 — 83	71,2	— lat. diaf.	16	21,5 — 31	25,3
— lat. diaf.	4	34 — 39	37,1	— lat. dist.	18	46 — 62	52,9
— lat. dist.	2	30 — 34	32,0				
<i>Metacarp</i>				<i>Falanga I</i>	41	52,5 — 66	59,2
— lungime	11	174 — 196	182,4	— lungime	42	22,5 — 34	27,5
— lat. prox.	18	48 — 60,5	55,1	— lat. prox.	35	20,5 — 28	23,7
— lat. diaf.	9	28 — 38	31,6	lat. diaf.	41	23 — 32	26,9
— lat. dist.	11	50,5 — 69,5	58,1	— lat. dist.			

În ceea ce privește valorile dimensionale, datele metrice obținute se încadrează în limitele de variabilitate pentru această perioadă (tabelul nr. 3). Taliile calculate (coef. Talkin) furnizează valori aproape identice cu cele obținute în așezările de la sud de Carpați (tabelul nr. 5), cu excepția datelor înregistrate în așezarea de la Vlădiceasca⁵ și care sînt cu mult mai mari, căzînd în limitele de variabilitate întîlnite în perioada romană; aceste valori tindem a le socoti mai degrabă o situație accidentală datorată poate eșantionului relativ mic, decît unei realități a perioadei luate în discuție.

⁵ Valeria Edith Ionescu, *Cercetări arheologice*, 2, 1976, p. 135—153.

Sus domesticus. Specie crescută exclusiv pentru scopuri alimentare, porcul domestic a reprezentat o componentă de bază în economia așezării, alături de bovine și ovicaprine. Existența unor caractere morfologice proprii raselor neameliorate de animale pledează în favoarea presupunerii că nu exista o preocupare pentru îmbunătățirea stocului local de animale. Acest fapt a fost de altfel constatat și în alte așezări geto-dace; mai mult chiar, modalitatea de creștere într-o libertate slab supravegheată a animalelor a putut favoriza uneori încrucișarea cu mistrețul.

Majoritatea animalelor au fost sacrificate între 6 luni și 2 ani, mai frecvent poate între un an și jumătate și 2 ani. Această modalitate de sacrificare a diferitelor categorii de vîrstă asigură pe de o parte refacerea stocului de animale și pe de altă parte furnizează în toate sezoanele carnea necesară.

Equus caballus. Resturile osteologice atribuite calului au fost înregistrate cu o frecvență net mai mică decît a celor trei specii intens exploatate în economia așezării de la Rădovanu. Caracterul fragmentar al resturilor, precum și urmele de ardere și de rețezare cu obiecte tăioase sînt indicii că această specie a fost utilizată și în alimentație. Sintem de părere că utilizarea în scopuri alimentare a calului era cu totul accidentală, el fiind în principal crescut pentru călărie și poate pentru forța sa de muncă. În favoarea acestei presupuneri pledează și faptul că nu au fost identificate decît foarte rar fragmente care să provină de la animale imature (cu epifize nesudate la diafize sau cu dentiție lacteală). Două metapodii întregi au permis calcularea taliei: 131,7 cm și 132,7 cm, valori care se înscriu în limitele de variabilitate pentru caii înțilniți în mod obișnuit în așezările geto-dace.

Tabel 3

Variabilitatea și media dimensiunilor la ovleuprine

	Nr.	Variabilitatea	Media
<i>Mandibulă</i> (O—C)			
P ₂ — P ₃	15	18,5 — 26,5	22,6
M ₁ — M ₃	21	41 — 53,5	47,1
P ₂ — M ₃	14	63 — 77	70,0
— L.M ₃	23	20 — 25	22,2
<i>Humerus</i> (O—C)			
lat. dist.	31	27 — 36	30,4
— lat. troch.	32	25,5 — 34	28,0
<i>Radius</i> (O)			
— lungime	4	138 — 161	149,0
lat. prox.	4	29 — 33	31,5
lat. supr. art.	4	26 — 29,5	28,4
— lat. diaf.	4	17 — 19	17,6
— lat. dist.	4	26,5 — 32	28,7
<i>Metacarp</i> (O)			
— lungime	3	108,5 — 125	118,7
— lat. prox.	3	20 — 23,5	22,0
— lat. diaf.	3	12 — 14,5	13,5
— lat. dist.	3	24 — 27	25,8
<i>Metatars</i> (O)			
— lungime	6	123 — 136,5	129,7
lat. prox.	5	19 — 21	20,1
— lat. diaf.	6	10,5 — 12,5	11,7
lat. dist.	6	21,5 — 25,5	23,7

Tabel 4

Variabilitatea și media dimensiunilor la suine

	Sus domesticus			Sus scrofa ferus		
	Nr.	Variabilitate	Media	Nr.	Variabilitate	Media
<i>Maxilă</i>						
— P ² — P ⁴	16	32 — 38	34,6	—	—	—
— M ¹ — M ³	19	57 — 66	61,8	1	(84)	—
— P ² — M ³	9	89 — 103	95,8	—	—	—
— L.M ³	9	25 — 33,5	28,6	2	(41) — 42	41,5
<i>Mandibulă</i>						
— P ₂ — P ₄	27	32 — 38	34,7	6	42 — 45	42,9
— M ₁ — M ₃	12	57 — 68	63,5	4	77 — 85	82,5
— P ₂ — M ₃	14	(90) — 104	97,6	3	108,5 — 129	121,1
— L.M ₃	18	27 — 36,5	31,9	7	40,5 — 45	43,5
<i>Humerus</i>						
— lat. dist.	24	33 — 39,5	36,1	4	44 — 53,5	47,5
— lat. troch.	24	24 — 29	26,9	4	33 — 41,5	36,6
<i>Radius</i>						
— lungime	1	138,5	—	1	219	—
— lat. prox.	8	25,5 — 37	30,7	1	41	—
— lat. diaf.	1	16,5	—	—	—	—
— lat. dist.	1	30,5	—	1	52	—
<i>Tibie</i>						
— lat. dist.	12	25 — 37	29,5	—	—	—

Tabel 5

Taillele unor specii domestice în câteva așezări geto-dacice

Stațiunea		Radovanu	Cirlomănești	Mărgăritești	Piscul Crăsani	Vlădicenca	Zimnicea
Județul		Ilfov	Buzău	Olt	Ialomița	Ilfov	Teleorman
Perioada de locuire		III - I i.e.n.	II - I i.e.n.	III - I i.e.n.	II - I i.e.n.	III - I i.e.n.	IV - I i.e.n.
Autorul		M. Șt. Udrescu	M. Șt. Udrescu	M. Șt. Udrescu	M. Șt. Udrescu	Valeria Ionescu	S. Haimovici
Bos taurus	limite media nr. piese	104,1 - 123,9 114,2 27	107,6 - 127,6 116,7 5	109,8 - 117,1 114,6 3	103,2 - 130,1 114,7 20	101,4 - 108,4 — —	— 111,0 —
Ovis aries	limite media nr. piese	52,6 - 63,9 59,7 9	52,0 - 67,9 60,6 20	— — —	50,9 - 64,1 59,4 35	67,1 - 73,8 — —	— 60,0 —
Capra hircus	limite media nr. piese	64,7 - 68,4 66,1 4	60,8 - 68,4 63,3 10	— — —	58,6 - 67,8 63,5 5	— — —	— — —
Equus caballus	limite media nr. piese	131,7 - 132,7 132,2 2	— — —	136,5 - 139,1 137,8 2	131,1 - 135,1 133,5 7	138,3 - 140,2 — —	129,5 - 145,5 136,8 12

Canis familiaris. Cu o frecvență relativ scăzută au fost identificate resturi aparținând ciinelui. Cîteva piese osoase întregi, precum și unele fragmente au permis să se aprecieze că este vorba de ciini de talie supramedie și chiar mare întilniți relativ frecvent în așezările geto-dace cercetate din punct de vedere arheozoologic.

Vînătoarea nu a reprezentat o ocupație constantă și sistematică în sensul în care a fost creșterea animalelor; din numărul total de fragmente de mamifere identificate, numai 5,3% au fost atribuite animalelor sălbatice. Speciile cel mai des vîinate au fost mistrețul și cerbul. Cu o frecvență mai mică au fost înregistrate iepurele și castorul, iar căprioara, vulpea, lupul și ursul au apărut numai sporadic. Scopul vînătorii era mai degrabă înlăturarea pagubelor pe care aceste animale le produceau uneori asupra semănăturilor (cerbul, mistrețul, iepurele, căprioara) și a turmelor de animale domestice (lupul, ursul, vulpea) decît obținerea unui surplus de carne.

Concluzii

- animalele cel mai des utilizate în hrana locuitorilor au fost bovinele, ovinele și suinele. Într-o măsură mai mică și probabil numai cu totul accidental a fost utilizat în acest scop și calul;
- nu s-au constatat preocupări pentru ameliorarea nici uneia dintre speciile importante din punct de vedere economic;
- sacrificarea diferitelor categorii de vîrstă la speciile domestice s-a făcut avînd în vedere atît asigurarea necesarului de hrană tot timpul anului, cît și obținerea de produse și menținerea volumului turmelor;
- vînătoarea a reprezentat o ocupație ocazională, practică probabil mai mult pentru a evita pagubele produse uneori de animalele sălbatice.

Quelques données concernant l'élevage et la chasse chez les Géo-Daces de Radovanu Étude archéozoologique

RÉSUMÉ

On présente les données résultées de l'étude du matériel paléofaunique provenant de l'établissement de Radovanu (IIIe—Ier siècles av. n. ère).

Parmi les animaux domestiques, le bœuf, le mouton et le porc ont été des espèces intensément exploitées. La chasse a été une occupation occasionnelle. On peut parler d'une stratégie d'exploitation des animaux domestiques qui a permis à la fois d'obtenir la nourriture pendant toute l'année et aussi de maintenir et d'élargir les troupeaux.